

ТЫПАЛОГІЯ БІБЛЕЙСКІХ КАМΠΑНЕНТАЎ У ТЭКСТАХ ВЫДААННЯЎ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ

А. А. АКУШЭВІЧ^{1*}

^{1*} *Акадэмія паслядыпломнай адукацыі, вул. Някрасава, 20, 220040, г. Мінск, Беларусь*

Выяўляецца прысутнасць біблейскага тэксту ў творах Францыска Скарыны. На аснове аналізу прадмоўна-пасляслоўнага комплексу, малітваў і гімнаграфіі беларускага першадрукара з улікам папярэдніх даследаванняў уводзіцца тэрмін «біблейскі кампанент». Адзначаецца, што дадзенае паняцце адлюстроўвае новы падыход да праблемы біблейскай цытацыі і дазваляе пазбегнуць размывання значэння тэрміна «біблейская цытата». Праводзіцца тыпалагізацыя біблейскіх кампанентаў, пры гэтым улічваецца рознабаковы ўплыў кнігі Святога Пісання на розныя ўзроўні тэкстаў Францыска Скарыны. Вылучаюцца наступныя тыпы біблейскіх кампанентаў: цытата ў вузкім значэнні слова, правобразная канструкцыя, малітоўны элемент, біблейскі вобраз, біблейскі сюжэт, біблейская парэнеза, метатэкставы элемент, маргіналія і назва кнігі. Сцвярджаецца, што як асобныя біблейскія кампаненты варта разглядаць іншамоўныя фрагменты і цытаты з тэкстаў іншых аўтараў. Заўважана, што дадзеныя часткі твораў могуць уяўляць сабой варыянт аднаго з названых вышэй кампанентаў, аднак дамінантнай характарыстыкай у іх з'яўляецца менавіта іншамоўнасць або запазычанне з тэкстаў іншага аўтара. Вызначаецца элемент паэтыкі біблейскага тэксту ў творах Францыска Скарыны.

Ключавыя словы: Францыск Скарына; біблейская цытата; біблейскі кампанент; цытацыя; тыпалогія біблейскіх кампанентаў.

ТИПОЛОГИЯ БИБЛЕЙСКИХ КОМПОНЕНТОВ В ТЕКСТАХ ИЗДАНИЙ ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ

А. А. АКУШЕВИЧ¹⁾

¹⁾ *Академия последипломного образования, ул. Некрасова, 20, 220040, г. Минск, Беларусь*

Выявляется присутствие библийского текста в произведениях Франциска Скорины. На основе анализа предисловно-последсловаго комплекса, молитв и гимнографии белорусского первопечатника с учетом предшествующих исследований вводится термин «библейский компонент». Отмечено, что данное понятие отражает новый подход к проблеме библийской цитации и позволяет уйти от размывания значения термина «библейская цитата». Проводится типологизация библийских компонентов, при этом учитывается разностороннее влияние книг Святого Писания на разные уровни текстов Франциска Скорины. Выделяются следующие типы библийских компонентов: цитата в узком значении слова, прообразная конструкция, молитвенный элемент, библийский образ, библийский сюжет, библийская паренеза, метатекстовый элемент, маргиналия и название книги. Утверждается, что как отдельные библийские компоненты следует рассматривать иноязычные фрагменты и цитаты из текстов других авторов. Указано, что данные части произведений могут представлять собой вариант одного из указанных выше компонентов, однако доминирующей характеристикой в них является именно иноязычность или заимствование у другого автора. Определяется элемент поэтики библийского текста в произведениях Франциска Скорины.

Ключевые слова: Франциск Скорина; библийская цитата; библийский компонент; цитация; типология библийских компонентов.

Образец цитирования:

Акушэвіч А. А. Тыпалогія біблейскіх кампанентаў у тэкстах выданняў Францыска Скарыны // Часоп. Беларус. дзярж. ун-та. Філалогія. 2017. № 2. С. 16–21.

For citation:

Akushevich A. A. The typology of the biblical components in the texts of Francysk Skaryna's editions. *J. Belarus. State Univ. Philol.* 2017. No. 2. P. 16–21 (in Belarus.).

Автор:

Андрей Александрович Акушевич – методист управления учебно-методической работы.

Author:

Andrei Akushevich, methodist at the department of educational and methodical work.
akuszewicz@tut.by

THE TYPOLOGY OF THE BIBLICAL COMPONENTS IN THE TEXTS OF FRANCYSK SKARYNA'S EDITIONS

A. A. AKUSHEVICH^a

^a*Academy of Postgraduate Education, Niakrasava Street, 20, 220040, Minsk, Belarus*

We investigate the presence of the biblical text in the texts of Skaryna's editions. Based on the analysis of foreword-afterwords complex, prayers and hymnography of the Belarusian firstprinter and accounting of previous studies of biblical citation we introduce the term «biblical component» which reflects a new approach to the problem of biblical citation and prevents from misusing the term «biblical quote». The typology of biblical components were made taking into consideration the influence of the books of Scripture on different levels of Francysk Skaryna's texts. We have singled out the following components: the citation in its narrow meaning, a prayer element, preimage structure, biblical image, biblical plot, biblical paraenesis, metatext element, marginalia and title of the book. The fragments of foreign language texts and the quotations from other authors are considered to be the individual biblical components. Although each of these parts can be a version of one of the components above, their main feature is borrowing from a different language or author. Also, in the of Francysk Skaryna's works an element of the poetics of the biblical text is determined.

Key words: Francysk Skaryna; biblical quote; biblical component; citation; typology of the biblical components.

Важным кірункам сучасных літаратуразнаўчых даследаванняў з'яўляецца вывучэнне цытацыі і інтэртэкстуальных сувязей у творах розных часоў. Тэорыя інтэртэкстуальнасці выйшла за межы постмадэрнісцкага дыскурсу і эфектыўна выкарыстоўваецца ў дачыненні да літаратурных твораў і культурных наратываў іншых эпох. Гэта стала магчымым у тым ліку дзякуючы працам М. Бахціна, Р. Барта і Ю. Крысцевай. Канцэпцыя цытаты, чужога слова выходзіць у М. Бахціна з тэорыі дыялогу, дыялагічнасці [1]. Вучоны сцвярджаў, што «роля чужога слова, цытаты, відавочнай і падкрэсленай з глыбокай пашанай, нападсхаванай, схаванай, нападсхвадомай, несхвадомай, правільнай, наўмысна скажонай, ненаўмысна скажонай, знарочыста пераасэнсаванай і г. д., у сярэднявечковай літаратуры была грандыёзнай. Межы паміж чужым і сваім маўленнем былі хісткія, двухсэнсоўныя, часта наўмысна звільштыя і забытаныя. Некаторыя віды твораў будаваліся як мазаіка, з чужых тэкстаў»¹ [2, с. 433]. Як адзначала Ю. Крысцева, «кожны тэкст убірае ў сябе іншы тэкст і з'яўляецца рэплікай у яго бок» [3, с. 432]. Паводле Р. Барта, тэкст – гэта «цытата без двукоссяў» [4, с. 485]. Варта згадаць і палажэнні Ж. Жэнета, які звяртаўся да паняцця «архітэкст» і разглядаў інтэртэкстуальнасць як адзін з тыпаў узаемадзеяння тэкстаў [5; 6]. Вызначаючы функцыянальна-аксіялагічныя дыспазіцыі ў трыкутніку *пісьменнік – тэкст – чытач*, Г. Р. Яўс надаваў важную (не пасіўную) ролю чытачу. Гэта дазволіла вучонаму прыйсці да высновы аб тым, што адны і тыя ж тэксты ў розныя гістарычныя эпохі ўспрымаюцца чытачом па-рознаму [7; 8]. Падрабязна раскрывала нападсхаванне паняцця «цытата» ў сучаснай філалагічнай навуцы М. Кузьміна, якая правяла ў сваім дысертацыйным даследаванні аналіз работ М. Ямпольскага, І. Смірнова, І. Фаменкі і іншых навукоўцаў, а таксама раскрыла функцыі біблейскіх цытат у старажытнарускіх жыццях XV–XVII стст. [9]. Аднак створаная М. Кузьміной на матэрыяле гэтых жыццёвых класіфікацыя біблейскіх цытат не можа быць выкарыстана ў дачыненні да твораў прадмоўна-пасляслоўнага комплексу і гімнаграфіі Францыска Скарыны, што тлумачыцца жанравымі адметнасцямі тэкстаў усходнеславянскага першадрукара.

У сучаснай медыявістыцы даследаванне біблейскай цытацыі мае пэўныя асаблівасці. Адным з першых да грунтоўнага вывучэння тэмы звярнуўся Р. Пікія, які вылучыў паняцце «тэматычны ключ». Біблейскія тэматычныя ключы папярэднічалі непасрэднаму выкладанню матэрыялу і «прадстаўлялі чытачу агульныя адсылкі, якія датычацца ўзаемадзеяння «сэнсаў»» [10, с. 437]. У адносінах да біблейскіх цытат у старажытнай літаратуры А. Аляксееў адзначаў, што яны «з'яўляюцца важным стылявым фактарам, адным з галоўных элементаў «этыкетнага стылю» (тэрмін Д. С. Ліхачова), у тэксце адыгрываюць ролю стылістычнага ключа (тэрмін R. Picchio)» [11, с. 69]. Вялікі ўплыў на распрацоўку тэмы біблейскай цытацыі аказалі работы італьянскага славіста М. Гардзаніці. Даследчык паставіў задачу рэканструкцыі калектыўнай памяці, прааналізаваў стан вывучэння біблейскай цытацыі, абазначыў напрамкі развіцця дадзенай навуковай праблемы [12; 13], а таксама прапанаваў сваю класіфікацыю цытат, якая заняла значнае месца ў медыявістычных даследаваннях, прывядзём яе цалкам.

І. Спасылка на паняцці ці рэаліі (падзеі ці асоб):

- 1) узгадванні без якога-небудзь каментарыя;
- 2) тлумачэнні паняццяў ці апісанняў рэалій (выклад падзей, пералік іх удзельнікаў і інш.);

¹ Тут і далей пераклад наш. – А. А.

II. Цытата:

- 1) алюзія;
- 2) парафраз ці пераказ;
- 3) прамая цытата;

III. Інсцэніроўка (пераказ падзеі ці паняцця ў дыялогу):

- 1) парафраз;
- 2) цытата;
- 3) кампазіцыйнае аб'яднанне цытат [12, с. 30].

Дадзеную класіфікацыю нельга лічыць бездакорнай. Сярод яе недахопаў М. Кузьміна адзначае «перш за ўсё недастаткова ясна артыкуляваную розніцу паміж цытатамі рознага ўзроўню дакладнасці» [9, с. 27].

Свой уклад у распрацоўку праблемы прысутнасці біблейскага тэксту ў іншым тэксце зрабілі таксама І. Данілеўскі, Ф. Двiняцін, А. Навумаў, А. Рагачэўская, А. Ранчын і іншыя навукоўцы¹.

Такім чынам, у сучасным навукова-гуманітарным дыскурсе прадстаўлены розныя падыходы да паняцця «біблейская цытата» – ад шырокага, калі пад ім разумеюць любое згадванне біблейскага тэксту, да вузкага, калі цытатай называюць дакладную перадачу чужога выказвання. Такое становішча спрыяе сэнсавому размыванню паняцця. Да таго ж тэрмін «біблейская цытата», як і «біблейская сімволіка», не ахоплівае ўсёй разнастайнасці форм прысутнасці Святога Пісання ў літаратурнай спадчыне першадрукара, бо наяўнасць у творы элементаў кнігі Бібліі можа быць прадстаўлена па-рознаму на ўсіх узроўнях тэксту. У сувязі з недастатковай распрацаванасцю тэрміналагічнага дыскурсу з улікам вынікаў аналізу творчай спадчыны Францыска Скарыны прапануем выкарыстоўваць тэрмін «біблейскі кампанент», пад якім разумеем тую ці іншую форму прысутнасці Бібліі ў іншым тэксце.

Нягледзячы на вялікую колькасць даследаванняў, прысвечаных жыццю і дзейнасці Францыска Скарыны, ступень вывучанасці біблейскіх кампанентаў і, у прыватнасці, біблейскай цытацыі ў творчай спадчыне першадрукара нельга лічыць дастатковай. Пра крыніцы цытат у яго тэкстах пісаў яшчэ расійскі скарыназнаўца XIX ст. П. Уладзіміраў [14]. Да тэмы біблейскіх цытат у творах Францыска Скарыны звярталіся вядомыя беларускія даследчыкі А. Коршунаў, В. Дышыневіч, В. Чамярыцкі [15–17], рэдактары польскамоўнага выдання твораў беларускага першадрукара А. Навумаў і М. Вальчак-Мікалайчакова [18]. Навукоўцы вызначылі пэўную колькасць дакладных біблейскіх цытат, выявілі, якія месцы Святога Пісання выкарыстоўваў Францыск Скарына ў сваіх творах без цытацыі ў строгім значэнні слова, а таксама прывялі магчымыя крыніцы запазычанняў у яго тэкстах. Заўважым, што менавіта біблейскі кампанент – адзін з галоўных тэкста-, стыле- і сэнсаўтваральных складнікаў у творах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу і гімнаграфіі Францыска Скарыны. Аналіз гэтых тэкстаў дазволіў правесці тыпалагізацыю біблейскіх кампанентаў, якая грунтуецца на вылучэнні дамінантных характарыстык і ўлічвае аўтарскія інтэнцыі.

Наяўнасць адносна дакладнай перадачы біблейскага тэксту ў творах першадрукара дае падставу казаць пра прысутнасць у іх **цытат у вузкім значэнні слова**. Пры вылучэнні апошніх ажыццяўлялася параўнанне такіх фрагментаў тэксту як з сучаснымі, так і з блізкімі па часе да выданняў Францыска Скарыны перакладамі Бібліі, улічвалася, як цытаты ўводзіліся ў творы аўтарам. Біблейская цытата можа ўяўляць сабой пераклад іншамоўнай крыніцы, а гэта стварае дадатковыя цяжкасці. У адносінах да механізма ўзнiкнення варыянтаў перакладаў біблейскай цытаты нельга абмінуць наступную заўвагу А. Аляксеева: «Што датычыцца славянскіх розначытанняў, то часткова яны ўзыходзяць да тых або іншых грэчаскіх крыніц, часткова ўзніклі ў працэсе перапіскі на славянскай глебе. Раздзяліць гэтыя дзве групы варыянтаў насамрэч нялёгка. Па-першае, не ўсе грэчаскія крыніцы, якія маглі быць выкарыстаны славянскім перакладчыкам, захаваліся, па-другое, наша веданне крыніц, якія захаваліся, далёкае ад паўнаты» [11, с. 84]. Вызначэнне непасрэдных крыніц біблейскіх цытат звязана з пэўнымі складанасцямі, што прымушае адносіць да іх фрагменты тэкстаў, якія не адпавядаюць строгім крытэрыям дакладнага цытавання з пункта гледжання сучаснай навукі.

Часцей за ўсё ў творах Францыска Скарыны цытаты ў вузкім значэнні слова даволі добра суадносяцца з адпаведным біблейскім тэкстам. Выключэннем у дадзеным выпадку можна лічыць асобныя фрагменты, якія апелююць да коратка пазначанага сюжэта пэўнага месца Бібліі. Так, напрыклад,

¹Гл.: Данилевский И. Н. Библизмы в Повести временных лет // Герменевтика древнерусской литературы. М., 1993. Вып. 3. С. 75–103; Данилевский И. Н. Библия и Повесть временных лет. К проблеме интерпретации летописных текстов // Отч. история. 1993. № 1. С. 78–94; Двiняцін Ф. Н. Традиционный текст в Торжественных словах св. Кирилла Туровского. Библийская цитата // Герменевтика древнерусской литературы. М., 1995. Сб. 8. С. 81–101; Naumow A. Biblia w strukturze artystycznej utworów cerkiewnosłowiańskich. Kraków, 1983; Рогачевская Е. Б. Использование Ветхого Завета в сочинениях Кирилла Туровского // Герменевтика древнерусской литературы. М., 1989. Сб. 1 : XI–XVI вв. С. 95–105; Ранчин А. М. О топике в древнерусской словесности: к проблеме разграничения топов и цитат // Древняя Русь. Вопр. медиевистики. 2012. № 3. С. 21–32.

у наступным урыўку з прадмовы да кнігі Ліст да Эфесцаў¹ А. Коршунаў выявіў цытату (гл. Дзеі 20:16–17, у польскім выданні – Дзеі 20:16–36 [18, с. 147]): *И для великое любви, юже имаше к ним, вегда шол мимо Ефес во Ерусалим, от Милита послал к ним, и призвав старейшины церковныя, велми ласкаве навчаше их, яко и о том светчить Лука-евангелист во Деаниех апостолских* [15, с. 115]. Дадзены ўрывац адначасова адпавядае крытэрыям вылучэння цытаты ў вузкім значэнні слова (прысутнічае маркіраванасць і супадзенне з біблейскім тэкстам) і называе сюжэт з кнігі Дзеі святых апосталаў (фрагмент уключаны ў выклад перадагісторыі яе напісання са спасылкамі і згадваннем біблейскага апаведу, што дазваляе бачыць і ўстаноўку аўтара на пераказ). Падобная сітуацыя назіраецца і з наступным фрагментам гэтай жа прадмовы: *Прото и святой Павел великую працу имел, нежелел наворачнул их на веру Христову, яко сам о том во первом послании ко Коринфом пишет, глаголя, иже во Ефесе со зверми боряшеся* (1 Кар. 15:32) [15, с. 115]. Па прычыне немагчымасці адназначна прачытаць аўтарскую інтэнцыю варта суправаджаць названыя ўрыўкі дадатковымі каментарыямі.

Цытаты ў вузкім значэнні слова выкарыстоўваліся першадрукаром у прадмовах і гімнаграфічных творах, дзе яны выконвалі функцыю экзэгеzy, аўтарытарную функцыю і інш. (гл. [19, с. 27]). У сваю чаргу, названыя цытаты могуць мець уласную класіфікацыю. Напрыклад, вылучаюцца новазапаветныя і старазапаветныя цытаты ў вузкім значэнні слова; цытаты, якія складаюцца з часткі, аднаго ці некалькіх біблейскіх вершаў і інш.: *О сей книзе пишет евангелиста, наперстник Христов, во Узъявлении своем, глаголя: «И видех во деснице седящего на престоле книги, написаны внутри и вовнурь»* (Адкр. 5:1) [15, с. 45]; *И Давид во псалмех поетъ: «Не мертвыи восхвалят тя, Господи, ни вси низходящие во ад, но мы, живые, благославим Господа отнынѣ и до века»* (Пс. 113:25–26) [15, с. 41].

Тлумачэнне асобных правобразаў (прадвызначэнне Новага Запавету ў Старым) прысутнічае ў Новым Запавеце і ўжываецца ў тэкстах Францыска Скарыны ў межах пэўнай біблейскай цытаты ў вузкім значэнні слова. Разам з тым першадрукар выкарыстоўвае **правобразныя канструкцыі** (лічым мэтазгодным увесці дадзены тэрмін, каб сэнсава не перагружаць слова «правобраз»). Пад правобразнымі мы разумеем такія канструкцыі, якія коратка акрэсліваюць і канцэптуалізуюць згаданыя правобразы паводле наступнай схемы: «вобраз (сюжэт) Старога Запавету + слова, якое ўказвае на тлумачэнне правобраза + вобраз (сюжэт) Новага Запавету». Дадзеная схема можа дапаўняцца тлумачэннямі аўтара і цытатамі са Святога Пісання. Выкарыстанне такога біблейскага кампанента, як правобразная канструкцыя, у Францыска Скарыны абумоўлена ў першую чаргу мэтамі экзэгеzy: *Сия земля знаменуеъ царство небесное и горний Ерусалим...* [15, с. 40]; *Храм Сведения со всеми сосуды его церковь Христову нерукотворѣнную преобразовал, [по] апостолу, глаголющу: «Христос же пришед, – Архиерей будущим благом, больший и совершенейший храм нерукотворенный, то ест не сею тварию, ни кровию козлею или юнчею, но своею кровию внииде единою во светая, вечное избавление обрет»* (Гёб. 9:11–12) [15, с. 55].

Творы першадрукара змяшчаюць і **малітоўны элемент** – кананічную малітву (ці яе фрагмент) або свабодна выкладзеную малітву (гл. [20, с. 11]). Пры гэтым трэба памятаць, што малітвы з «Малой падарожнай кніжкі» з’яўляюцца самастойнымі творамі. Выкарыстанне малітоўных элементаў абапіраецца на хрысціянскую традыцыю, а самі гэтыя элементы ўтрымліваюць у сабе біблейскі тэкст: *Ему же то буди хвала, честь и поклонение с Отцем и Святым Духом нынѣ и всегда и в вѣк вѣком. Аминь* [15, с. 23]; *Доконаны суть четвертыи книги Моисеевы <...> з Божию помощию и его Пречистое Матери Девице Марии, всех небеских сил святых и святыцъ Божиих працею и пилнотию ученаго мужа* [15, с. 62].

Разнавіднасцямі цытаты з’яўляюцца алюзія («...адна са стылістычных фігур; намёк на рэальны палітычны, гістарычны ці літаратурны факт, які мяркуецца агульнавядомым» [21, с. 20]) і рэмінісцэнцыя («...у мастацкім тэксце (пераважна паэтычным) рысы, якія наводзяць на ўспамін аб іншым творы» [21, с. 322]). У поўнай меры карыстацца паняццямі рэмінісцэнцыі і алюзіі ў дачыненні да твораў Францыска Скарыны, на наш погляд, некарэктна, бо адсылкі да біблейскага тэксту ў першадрукара даволі дакладныя (гэта супярэчыць паняццю рэмінісцэнцыі), да таго ж яны не маюць характару намёку, а мэтанакіравана адсылаюць да пэўнай біблейскай крыніцы (што, у сваю чаргу, супярэчыць паняццю алюзіі). Дадзеныя акалічнасці варта патлумачыць асаблівасцю крыніцы (Біблія – сакральны тэкст), становішчам твораў першадрукара адносна Святога Пісання і светаўспрыманням чалавека ў эпоху Адраджэння. У сувязі з гэтым асобнымі кампанентамі твораў Францыска Скарыны мэтазгодна лічыць **біблейскі вобраз, біблейскі сюжэт і біблейскую парэнезу**, выкарыстанне якіх дазваляла аўтару акцэнтаваць увагу на пэўных месцах Святога Пісання, пераказваць змест асобных кніг Бібліі, прыцягваць матэрыял з іх. Пры гэтым няма строгіх тэксталагічных супадзенняў з біблейскім тэкстам і не назіраецца відавочнай устаноўкі аўтара на цытаванне ў вузкім значэнні слова: *Далей остерегаеъ, дабы не послушал льстивых учений бесовских, возбраняющих ясти брашна и женитися* [15, с. 120];

¹ Назвы кніг Бібліі прыводзяцца паводле выдання: Біблія. Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запаветаў. Мінск, 2012.

Потом яко судил ест сыном Израилевым Самуил-пророк; теже о кивоте или скрини завѣта Господня, како филистимляне взяли были и в бой и паки вернули сыном Израилевым... [15, с. 35]. Пад парэнезай мы разумеём «кароткае, добразычлівае павучанне, якое нагадвае [аўдыторыі] аб маральных практыках, якіх яна павінна прытрымлівацца ці пазбягаць, і выяўляе ці мае на ўвазе агульнасць светапогляду ды не дапускае пярэчанняў» [22, с. 23].

Метатэкставы элемент дапамагае першадрукару прадставіць «паспалітаму чытачу» апісанне біблейскага тэксту і прынцыпы яго выдання з боку формы, даць тлумачэнне адпаведнай арганізацыі тэксту, а гэта таксама з'яўляецца неад'емнай часткай Бібліі: *Делится же сия книга на главы, а главы ся делять на стихи и по тому ж, яко и Псалтыр ся делить* [15, с. 20]; *Сия книга, рекомая Притчи или Присловия премудраго Соломона, сына Давыдова, царя Израилева, иматъ в собѣ глав тридесять и одну* [15, с. 22–23].

Прадмовы Францыска Скарыны часта суправаджаюцца **маргіналіямі**, якія ўяўляюць сабой спасылкі на главы біблейскіх кніг. Такі кампанент з дапамогай некалькіх знакаў замяняе сабой адпаведную главу біблейскай кнігі, чым уведзіць яе ў тэкст першадрукара: *Быти 3; Исаи 7* [23, с. 197].

Францыск Скарына паслядоўна прыводзіў у сваіх творах **назвы біблейскіх кніг**, якія таксама варта ацэньваць як біблейскі кампанент, бо назва з'яўляецца часткай твора, абазначае яго і адсылае да зместу кнігі: *А пишется сия книга тым же обычаем, яко и Псалтыр, и Иов, и Исус Сирахов...* [15, с. 23]; *Кончается книга, рекомая Премудрость...* [15, с. 32].

Дамінантнай характарыстыкай **іншамоўных фрагментаў тэкстаў і цытат з твораў іншых аўтараў** з'яўляецца менавіта іх запазычанасць, нягледзячы на тое, што яны могуць выступаць як варыянт аднаго з прыведзеных вышэй біблейскіх кампанентаў або змяшчаць у сабе біблейскі кампанент. Гэта дае падставу разглядаць іншамоўныя фрагменты тэкстаў і цытаты з тэкстаў іншых аўтараў як асобныя біблейскія кампаненты другога парадку, якія з'яўляюцца своеасаблівай надбудовай над пералічанымі вышэй кампанентамі: *То суть третии книги Моисеевы, зовемыи Ваикра, – тако убо починаются от еврей: «Ваикра едонай ель Моше», то ест по-русски: «Возва Господь Моисея»; по-гречески же зовутся Леувитикос, по-нѣже наиболее о справовании племени Леувиева пишет в них* [15, с. 55]; *О них же пишет святой Герасим <...> сице глаголя: «Е да просты суть третие книги Моисеевы, в них же зособна вси жертвы, и каждое слово, и ризы Аароновы и весь чин леувитский небесных тайн воню выдавають»* [15, с. 56].

Прысутнасць Святога Пісання ў кнігах Францыска Скарыны выяўляецца і на ўзроўні паэтыкі, што дазваляе гаварыць пра наяўнасць **элемента паэтыкі біблейскага тэксту**. У подпісах да гравюр, анатацыях, «надпісаннях» глаў, асобных фрагментах прадмоў, малітвах і гімнаграфіі заўважаецца выкарыстанне паэтыкі біблейскага верша, у прыватнасці біблейскі паралелізм: *Навчаетъ, / яко имають розознати / зверъ чистый от нечистаго [./ Те] же о рибях, которые имели ести, / а которых не ести, / по тому же и о птицах нечистых*¹ [23, с. 385].

Такім чынам, вылучэнне паняцця «біблейскі кампанент» дазваляе пазбегнуць размывання значэння тэрміна «біблейская цытата» і больш поўна разгледзець уплыў Святога Пісання на творы Францыска Скарыны. На аснове аналізу выдзяляюцца наступныя біблейскія кампаненты: цытата ў вузкім значэнні слова, правобразная канструкцыя, малітоўны элемент, біблейскі вобраз, біблейскі сюжэт, біблейская парэнеза, метатэкставы элемент, маргіналія і назва біблейскай кнігі. Іншамоўныя фрагменты тэкстаў і цытаты з твораў іншых аўтараў з'яўляюцца біблейскімі кампанентамі другога парадку, уяўляюць сабой надбудову над названымі вышэй кампанентамі і патрабуюць асобнага вывучэння. Акрамя таго, у спадчыне першадрукара выразна праяўляецца элемент паэтыкі біблейскага тэксту.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. М., 1963.
2. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. М., 1975.
3. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Французская семиотика. От структурализма к постструктурализму. М., 2000. С. 427–457.
4. Барт Р. Б. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. М., 1989.
5. Женетт Ж. Введение в архитекст // Фигуры: работы по поэтике : в 2 т. М., 1998. Т. 2. С. 282–340.
6. Genette G. Palimpsestes: la littérature en segundo grado. Madrid, 1989.
7. Юсс Х.-Р. История литературы как провокация литературоведения // Новое лит. обозрение. 1995. № 12. С. 34–84.
8. Юсс Г. Р. Досвід естетичного сприйняття і літературна герменевтика. Київ, 2011.
9. Кузьмина М. К. Функции библейских цитат в древнерусских преподобнических житиях XV–XVII вв. : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. М., 2015.

¹ Падрабязней пра гэта гл.: Акушэвіч А. А. «Надпісання» глаў як творчая спадчына Францыска Скарыны // Вестн. МГЛУ. Сер. 1, Филология. 2015. № 4. С. 111–119.

10. Пиккио Р. Slavia Orthodoxa. Литература и язык. М., 2003.
11. Алексеев А. Текстология славянской Библии. СПб., 1999.
12. Гардзаниці М. Библийскія цытаты ў літаратуры Slavia Orthodoxa // Труды отдела древнерусской литературы. СПб., 2007. Т. 58. С. 28–41.
13. Гардзаниці М. «Хождение» игумена Даниила в Святую землю. Литература и богословие на Руси XII в. // Славяноведение. 1995. № 2. С. 22–37.
14. Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина (его переводы, печатные издания и язык). СПб., 1888.
15. Скарына Ф. Творы: прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія / уступ. арт., падрыхт. тэкстаў, камент., слоўн. А. Ф. Коршунава; паказ. А. Ф. Коршунава, В. А. Чамярыцкага. Мінск, 1990.
16. Дышыневіч В. Н. Першакрыніцы ў выданнях Ф. Скарыны // Францыск Скарына і яго час: энцыкл. давед. Мінск, 1988. С. 447–448.
17. Чамярыцкі В. А. Літаратурныя крыніцы Скарынаўскіх прадмоў // Спадчына Скарыны: зб. матэрыялаў і Скарын. чытанняў (1986). Мінск, 1989. С. 113–123.
18. Franciszek Skoryna z Polocka. Życie i pisma / pod red. A. Naumowa, M. Walczak-Mikołajczakowej. Gniezno, 2007.
19. Трапезнікова О. А. Цитата как актуализатор авторской интенции в древнерусском тексте (на материале торжественных слов Кирилла Туровского) // Вестн. Том. гос. пед. ун-та. 2011. Вып. 3 (105). С. 27–32.
20. Кароткі У. Г. Беларускія прадмовы і пасляслоўі другой палавіны XVI – першай палавіны XVII ст. // Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Скарыны. Мінск, 1991. С. 6–22.
21. Литературный энциклопедический словарь. М., 1987.
22. Алиева О. В. Паренеза: философская и риторическая традиция // Вестн. Православ. Св.-Тихон. гуманит. ун-та. Сер. 3, Филология. 2011. Вып. 3 (25). С. 23–36.
23. Біблія. Факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенае Францыскам Скарынаў у 1517–1519 гадах: у 3 т. Т. 1. Мінск, 1990.

References

1. Bakhtin M. M. [Problems of Dostoyevsky's poetics]. Moscow, 1963 (in Russ.).
2. Bakhtin M. M. [Questions of literature and Aesthetics]. Moscow, 1975 (in Russ.).
3. Kristeva J. [Bakhtin, a word, a dialogue and a novel]. In: *Frantsuzskaya semiotika. Ot strukturalizma k poststrukturalizmu*. Moscow, 2000. P. 427–457 (in Russ.).
4. Barthes R. B. [Selected works. Semiotics. Poetics]. Moscow, 1989 (in Russ.).
5. Genette G. [The Architext: an introduction]. In: *Figury: raboty po pojetike*: in 2 vol. Moscow, 1998. Vol. 2. P. 282–340 (in Russ.).
6. Genette G. [Palimpsests: Literature in the second degree]. Madrid, 1989 (in Span.).
7. Jauss H. R. [Literary history as a challenge to literarytheory]. *Novoe lit. obozr.* 1995. No. 12. P. 34–84 (in Russ.).
8. Jauss H. R. [Aesthetic experience and Literary Hermeneutics]. Kyiv, 2011 (in Ukrainian).
9. Kuzmina M. K. [The functions of biblical citations in old Russian reverend lives of the XV–XVII Centuries]: thesis of diss. ... PhD (philol.): 10.01.01. Moscow, 2015 (in Russ.).
10. Picchio R. [Slavia Orthodoxa. Literature and language]. Moscow, 2003 (in Russ.).
11. Alekseev A. [The Textology of the Slavonic Bible]. Saint Petersburg, 1999 (in Russ.).
12. Gardzaniti M. [Biblical quotes in the literature of Slavia orthodoxa]. In: *Trudy otdela drevnerusskoi literatury*. Saint Petersburg, 2007. Vol. 58. P. 28–41 (in Russ.).
13. Gardzaniti M. [«Hozhdenie» of the abbot Daniel to the Holy Land. Literature and theology in Rus in the XII century]. *Slavianovedenie*. 1995. No. 2. P. 22–37 (in Russ.).
14. Vladimirov P. V. Doctor Frantsisk Skorina [His translations, printed editions and language]. Saint Petersburg, 1888 (in Russ.).
15. Skaryna F. [Works: forewords, legends, afterwords, akathists, paschalia]. Minsk, 1990 (in Belarus.).
16. Dyshynevich V. N. [The first sources in F. Skaryna's Editions]. In: *Francysk Skaryna i jago chas*: encycl. ref. book. Minsk, 1988. P. 447–448 (in Belarus.).
17. Chamiarycki V. A. [The literary sources of Skaryna's forewords]. *Spadchyna Skaryny*: source. first Skaryna read. (1986). Minsk, 1989. P. 113–123 (in Belarus.).
18. [Frantsishek Skoryna from Polotsk. Life and writing]. Gniezno, 2007 (in Pol.).
19. Trapeznikova O. A. Citation as actualisator of the author's intention in Old Russian text (data of Kirill Turov's speech). *Vestnik Tomsk. gos. pedagog. univ.* 2011. Issue 3 (105). P. 27–32 (in Russ.).
20. Karotki U. G. [Belarusian forewords and afterwords of the second half of the XVI – first half of the XVII century]. In: *Prad-movy i pasljaslou'i pasljadownikaw Skaryny*. Minsk, 1991. P. 6–22 (in Belarus.).
21. [Literary encyclopedic dictionary]. Moscow, 1987 (in Russ.).
22. Alieva O. V. Paraenesis: Philosophical and Rhetorical Tradition. *Vestnik Pravosl. Svyato-Tikhonovskogo humanit. univ. Ser. 3, Filologiya*. 2011. Issue 3 (25). P. 23–36 (in Russ.).
23. [Bible. The facsimile reproduction of the Bible, published by F. Skaryna in 1517–1519]: in 3 vol. Vol. 1. Minsk, 1990 (in Belarus.).